

Tautosakos darbai 67, 2024, p. 86–104
ISSN 1392-2831 | eISSN 2783-6827
DOI: <https://doi.org/10.51554/TD.24.67.05>

Vilniaus krikščionių bažnytinių giesmių melodijų sąsajos: nuo pirmųjų įtakų XVII a. iki XXI a.

MARGARITA MOISEJEVA

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
margarita.moisejeva@liti.lt
<https://orcid.org/0000-0002-5887-8487>

SANTRAUKA. Straipsnio tikslas – aptarti septynias krikščionių ortodoksų (stačiatikių) bažnytinių giesmių melodijas, turinčias atitikmenų unitų, katalikų ir protestantų bažnytinėje muzikoje, kurtoje nuo XVII iki XXI amžiaus. Lietuvos ortodoksų, katalikų, unitų ir protestantų bažnytinis giedojimas ir jo paralelės plačiai nagrinėtos mokslinėje literatūroje, tačiau vis dar likę nemažai tyrinėtinių klausimų. Šiame straipsnyje analizuojami XVII–XVIII a. unitų ir ortodoksų bažnytinių giesmių (irmologijonų) muzikinio teksto paleografijos duomenys leido papildyti ir patikslinti informaciją apie to paties laikotarpio Vilniaus unitų ir ortodoksų giesmes, pateikti giesmių melodijų transkripcijas. Straipsnyje taip pat nagrinėjami ortodoksų bažnytinių melodijų atitikmenys katalikų ir protestantų XVIII–XXI a. bažnytniame giedojime Lietuvoje – iki šiol jie dar niekada nebuvo tirti. Atlikus lyginamąją Vilniaus krikščionių bažnytinių giesmių melodijų analizę nustatyta, kad šias ortodoksų ir unitų bei ortodoksų ir katalikų melodijas sieja Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijoje XVI a. pabaigoje atsiradusiai postbizantinio giedojimo tradicijai būdingi vadinamieji graikų ir bulgarų giedojimo stiliai, o šių laikų Vilniaus protestantų ir ortodoksų giedojimo sąsajos išryškėja autorinėje bažnytinėje muzikoje.

RAKTAŽODŽIAI: Vilniaus bažnytinis (liturginis) giedojimas, krikščionys ortodoksai, katalikai, protestantai, graikų apeigų katalikai (unitai), giesmių melodijos.

The Interconnections of the Melodies of Vilnius Christian Church Hymns: from the First Influences in the 17th Century to the 21st Century

ABSTRACT. The article discusses seven melodies of the Christian Orthodox church hymns, which have counterparts in Uniate, Catholic and Protestant church music since the first influences in the 17th century until the 21st century. The Lithuanian Orthodox, Catholic, Uniate

Received: 28/09/2023. **Accepted:** 07/12/2023

Copyright © Margarita Moisejeva, 2024. Published by the Institute of Lithuanian Literature and Folklore Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

and Protestant church singing has been widely researched; the author has discussed the parallels between Orthodox and Uniate singing in her previous publications, yet paleographic data of the musical text of the Uniate and Orthodox hymnals (irmologions) dating from the 17th–18th centuries allows supplementing and clarifying the data regarding “Vilnius” Uniate and Orthodox hymns of the 17th–18th centuries as well as presenting transcriptions of the melodies carried out by the author. Correspondences between the Orthodox church melodies of the 18th–21st centuries in the Catholic and Protestant church singing in Lithuania have never been studied. The comparative analysis of the melodies of the Christian church hymns from Vilnius reveals that the related Orthodox and Uniate and Orthodox and Catholic melodies were connected by the common historical sources, namely, the “Greek” and “Bulgarian” melodies of the post-Byzantine singing style that was common on the territory of the Grand Duchy of Lithuania in the 17th–18th centuries, while current interconnections between the Vilnius Protestant and Orthodox church singing are reflected in the church music created by composers.

KEYWORDS: Vilnius church (liturgical) singing, Orthodox Christians, Catholics, Protestants, Greek Catholics (Uniates), melodies of church hymns.

Šio straipsnio tyrimo objektas – Vilniaus ortodoksų, katalikų, graikų apeigų katalikų ir protestantų giesmių melodijos. Lietuvos krikščionių ortodoksų bažnytinė muzika yra aktyviai nagrinėjama ir tiriama istoriniame ir šiandieniniame kontekste (Moisejeva 2020; Кузьмінський 2018, 2020; Такала-Рощенко 2016; Герасимова 2013; Ясіновський 2009), atsiranda vis daugiau įvairių publikacijų, pristatančių ir lyginančių Lietuvos krikščionių bendruomenių bažnytinę muziką (UM; *Bažnytinė muzika...* 2011). Paralelės tarp Lietuvos ortodoksų ir graikų apeigų katalikų bažnytinės muzikos aptariamos straipsnio autorės disertacijoje (Moisejeva 2020) ir viename straipsnyje (Moisejeva 2016), tačiau reikia pripažinti, kad minimuose darbuose pasitelkiama muzikinė medžiaga ir ankstesnės tyrimų išvados šiandien jau reikalauja patikslinimų. Straipsnyje pasitelkti XVII–XVIII a. unitų¹ ir ortodoksų bažnytinių giesmynų (irmologijonų) muzikinio teksto paleografijos duomenys leido papildyti ir patikslinti informaciją apie to paties laikotarpio Vilniaus unitų ir ortodoksų giesmes, pateikti naujai redaguotų giesmių melodijų transkripcijas. Aptariami ir kiti ortodoksų bažnytinių giesmių melodijų atitikmenys graikų apeigų katalikų, katalikų ir protestantų bažnytinėje muzikoje. Bažnytinių giesmių melodijų atitikmenų tyrimas ir istorinio konteksto analizė padėjo atsakyti, kaip, kada ir kokiomis aplinkybėmis galėjo rasti Vilniaus ortodoksų ir katalikų, ortodoksų ir unitų, ortodoksų ir protestantų (evangelikų liuteronų ir evangelikų reformatų) bažnytinės muzikos sąsajos. Tyrime naudojami istoriografijos, analitinis lyginamasis, muzikinio teksto analizės metodai.

.....
1 Istoriskai paplitęs *unitų* religinės bendruomenės pavadinimas šiandien keičiamas į *graikų apeigų katalikų*. Straipsnyje terminas *unitai* vartojamas kalbant apie istorinį bažnytinį giedojimą, pavyzdžiui, XVII–XVIII a. laikotarpio giesmes, o terminas *graikų apeigų katalikai* siejamas su šiuolaikiniais kontekstais.

VILNIAUS ORTODOKSŲ IR UNITŲ BAŽNYTINIŲ GIESMIŲ MELODIJOS

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) ortodoksų giedojimas iki pat XIX a. pradžios patyrė nuolatinę Kyjivo Rusios ir Vakarų Europos muzikinės kultūros įtaką, jis visada buvo susijęs su katalikų, protestantų ir unitų religinėmis muzikinėmis tradicijomis. LDK valdovai, gindamiesi nuo politinės Maskvos ekspansijos, siekė sukurti atskirą bažnytinę ortodoksų struktūrą (Jučas 2000: 158). Įvairūs XV–XVII a. politiniai procesai lėmė Kyjivo bažnytinės organizacijos atsiskyrimą nuo Maskvos metropolijos. Bresto bažnytinė unija, Vakarų muzikinės kultūros sklaida, įvairių religinių bendruomenių (katalikų, protestantų, unitų) kaimynystė sava linkme kreipė ir liturginį giedojimą. Nuo Bresto bažnytinės unijos 1596 m. iki XVIII a. pradžios unitų ir ortodoksų giedojimo tradicija išliko bendra, todėl tyrėjams dažnai kyla neaiškumų, prireikus kurį nors tuo laikotarpiu kūrusį kompozitorių ar veikusį chorą priskirti ortodoksų arba unitų konfesijai. Žinoma tik tiek, kad Šventosios Dvasios vienuolynas ir Šventosios Dvasios brolija veikė savarankiškai ir unijos nepripažino (Baronas 2012: 52).

Iki XVIII a. pradžios unitai dar nebuvo aiškiai atsiskybę nuo ortodoksų konfesinės bendruomenės, todėl unitų ir ortodoksų religinių bendruomenių identitetą galime apibrėžti tik istoriškai. Bet skirstyti aptariamojo laikotarpio bažnytinį giedojimą konfesiniu požiūriu vis dėlto gana keblu. Unitai iš pradžių naudojo ortodoksų giesmynais, todėl giesmių repertuaras nekito. Pirmieji pačių unitų sukurti tekstai ir giesmės, garbinančios šventąjį Juozapatą Kuncevičių bei skirtos įvairių liturginių švenčių pamaldoms („Švenčiausiajai Trejybei“, „Saldžiam Jėzaus Vardui“, „Teisiajam Juozapui sužadėtiniui“, žr. Такала-Рощенко 2016: 38–40) jau gali žymėti savitos unitų bažnytinio giedojimo tradicijos pradžią. Bet taip teigti galima tik su tam tikromis išlygomis, nes net ir naujos giesmės buvo kuriamos laikantis anksčiau nusistovėjusių ortodoksų kanonų. Unitų liturginių praktikų transformacijos procesai vyko per visą XVII a., galutinai jos buvo įtvirtintos po Zamostės sinodo 1720 metais (ten pat: 27–28).

XVI a. pabaigoje – XVII a. pradžioje LDK teritorijoje atsiradusi linijinė notacija ir bažnytinis daugiabalsis partesinis giedojimas² iš unitų ir ortodoksų bažnyčių neišstūmė ir vienbalsio giedojimo, šis liko gyvas, plėtojamas. Plito nauji vienbalsio

.....
2 Šis giedojimo stilius plito per Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino unitų vienuolius. Vienuoliai jį net pavadino Vilniaus giedojimo stiliumi (Ясіновський 2009: 392). Vilniaus ortodoksų Šventosios Dvasios vienuolyno giesmininkai ir Vilniaus ortodoksų brolija XVII a. pradžioje taip pat jau praktikavo sudėtingą daugiabalsį giedojimą, vadino jį figūraciniu. Toks stilius XVII a. pirmoje pusėje Konstantinopolio patriarcho leidimu įtvirtintas Kyjivo ortodoksų metropolijos bažnyčių liturgijoje (Кузьмінський 2018: 32). Partesiniam giedojimui buvo būdinga, kad vienu metu giedodavo keli chorai, kūrinių partijos būdavo sudėtingos – kartais iki dvidešimties ar net daugiau.

giedojimo stiliai – Kyjivo, graikų, bulgarų ir kiti (Лозовая, Шевчук 2000: 603; Шевчук 2006). Jie žymi labai savitą postbizantinio bažnytinio giedojimo asimiliaciją LDK unitų ir ortodoksų bažnytinės muzikos kultūroje. Manoma, kad XVI a. pabaigoje – XVII a. pradžioje dėl nuolatinių kontaktų tarp pietų Rusios ir Atono, Konstantinopolio, Balkanų ir Moldovos vienuolynų galėjo atsirasti graikų, bulgarų, taip pat serbų ir moldavų giedojimo stilių giesmės, taigi postbizantinė giedojimo tradicija turėjo skliti šiaurės šalių kryptimi (Шевчук 2007: 113–114). Tačiau LDK žemėse plitęs asimiliuotas postbizantinis giedojimas nėra tikslus graikų bizantinio giedojimo atitikmuo. Tai veikiau suslavintas postbizantinis giedojimas, galiausiai labai stipriai atitolęs nuo originalo. Irmologijonuose³ graikų ir bulgarų giesmių pavadinimai labai varijuoja: graikų stiliaus giesmės gali būti pavadinamos bulgarų stiliaus giesmėmis, bulgarų – Kyjivo ir pan., todėl atskirti jas dažnai įmanoma tik nuodugnai analizuojant muzikinę medžiagą. Tyrimui pasirinktos vadinamosios Vilniaus ir LDK plitusios unitų ir ortodoksų XVII–XVIII a. giesmės kaip tik atitinka vieną iš straipsnyje aptariamų postbizantinio stiliaus melodinių tipų – bulgariškąjį.

Remiantis Jurijaus Jasinovskio sudaryta ukrainiečių ir baltarusių irmologijonų muzikinės paleografijos sistema (Ясіновський 2011: 232–270)⁴, straipsnyje pateikiama autorės atlikta Vilniaus unitų ir ortodoksų giesmių melodijų analizė. Pristatant giesmių muzikinio teksto analizę, skaitytojams paraleliai pateikiamos straipsnio autorės atliktos transkripcijos (žr. 1, 2, 3, 4 pav.), pridedamos internetinės nuorodos į suskaitmenintas giesmių originalų kopijas. Pirminiai giesmių šaltiniai – Žyrovicų (1649, UNB 1), Kyjivo-Mežygirjos (XVII vid., UNB 2, 3), Senojo Sambiro (1748, VNB), Naujojo Valaamo (XVII a., NVA) vienuolynų giesmynai – saugomi Ukrainos ir Varšuvos nacionalinėse bibliotekose bei Naujojo Valaamo vienuolyno archyve.

Visos giesmės užrašytos kvadratine Kyjivo notacija⁵. Natose matomas ir ženklinės notacijos⁶ palikimas. Dvigubas natos užrašymas, šiandien suprantamas kaip tercijs intervalas, yra ne giesmės daugiabalsumo požymis, bet ženklinės notacijos

3 Irmologijonai – LDK žemėse XVI a. pab. atsiradę unitų ir ortodoksų dažniausiai monodinio tipo bažnytinių giesmių rinkiniai.

4 Vilniaus ir lietuviškųjų unitų bei ortodoksų giesmių melodijų analizė su transkripcijomis, pateikiama kituose straipsnio autorės darbuose (Moisejeva 2016: 178–179; 2020: 24–44), nėra tiksli, todėl šiame straipsnyje informacija patikslinama ir papildoma naujais duomenimis.

5 Kyjivo notacija – tai muzikinio teksto užrašymas penklinėje kvadratinės arba rombo formos natomis. XVI a. pab. Supraslės irmologijonas laikomas pirmuoju didelio bažnytinio repertuaro giesmynu, kuriame ji panaudota. Notacija buvo trijų notacijų sintezė – senosios choralinės (fiksuojant natos aukštį), naujesnės menzūrinės (fiksuojant natos ilgį) ir senosios ortodoksų ženklinės notacijos, iš kurios perimti kai kurie grafiniai ženklai (Ясіновський 2011: 238).

6 Ženklinė notacija – vienbalsių ortodoksų bažnytinių giesmių melodijų užrašymas specialiais ženklais be penklinės, paplitęs Kyjivo Rusioje nuo XI amžiaus.

neumos žymėjimas, vadinamas statja (*статья*) ir reiškiantis natos ilgį, – tai sveikoji nata. Ženklinėje notacijoje ji buvo žymima dviem paraleliais brūkšneliais. Pusinės natos žymėjimas trumpa vėliavėle taip pat perimtas iš ženklinės notacijos, ten vadinamas stopica (*стопица*, žr. Ясіновський 2011: 258–259). Visose giesmėse naudojamas tik „C“ raktas. Trijose giesmėse prie rakto žymimi alteracijos ženklai. Visose melodijose vyrauja ilgos melizmos; vienas iš pagrindinių ritminių skiriamųjų bruožų – daug sinkopių.

Giesmių tekstai užrašyti senąja bažnytine slavų kalba su vietinės rusėnų kalbos elementais; lotynų ar graikų abėcėlės raidės tekste nevartojamos. Antai Kyjivo–Mežygirjos giesmyne kartais varijuoja balsės – vietoje žodžio *херувими* kartais vartojamas žodis *херовими*, kaip senosios baltarusių ar ukrainiečių tarmės palikimas. Visų giesmių tekstuose gausu santrumpų, kartojami žodžiai. Giesmių forma strofinė: viena teksto eilutė atitinka vieną melodinę eilutę. Lyginant giesmes pastebėta, kad struktūriškai panašesni abu Kyjivo–Mežygirjos giesmyne skelbiami variantai (žr. 2, 3 pav.). Žyrovičų giesmyne skelbiamas variantas (žr. 1 pav.) nuo jų skiriasi teksto išdėstymu po melodija. Tokios variacijos leidžia manyti, kad melodija nebuvo griežtai susieta su liturginiu tekstu.

Pirma, antra ir trečia cherubinų giesmės (žr. 1, 2, 3 pav.) yra to paties melodinio tipo – skirtingi tos pačios melodijos variantai. Šiose giesmėse vartojami papildomi ženklai, panašūs į lotyniškąją raidę „f“ kiekvienos penklinės eilutės pabaigoje, nurodantys, nuo kurios natos prasideda kita penklinės eilutė. Ženklas „f“ muzikiniame tekste buvo vartojamas tik XVII a. pirmoje pusėje, daug rečiau – antroje amžiaus pusėje, todėl galime teigti, kad ir melodinis tipas, ir ženklas „f“ nurodo, jog analizuojamos giesmės parašytos panašiu metu. Ketvirtoji analizuojama giesmė, „Cherubinų lietuviškoji“ (žr. 4 pav.), skiriasi nuo giesmių „Vilniaus“, „Lietuviškas cherubinas I“ ir „Lietuviškas cherubinas II“, priklauso kitam melodiniam tipui. Joje nėra ir aptartų specialiųjų ženklų penklinės pabaigoje. Melodijos amplitudė siauresnė, kvintos apimties. Ši giesmė galėjo gyvuoti ir daugiabalsė forma – tai liudija Naujojo Valaamo vienuolyno archyve saugomo XVII a. giesmyno pradžioje įterpta pastaba, kad jame pateikiamos giesmių diskanto partijos.

Matyti, kad dvi giesmės (žr. 1, 4 pav.) užrašytos stambiomis kvadratinėmis arba rombo formos natomis, kanoniniu būdu (Ясіновський 2011: 253), o štai dvi Kyjivo–Mežygirjos giesmyno giesmės (žr. 2, 3 pav.) – mažomis natomis, vadinamuoju greitraščiu, labiau susijusiu su daugiabalsiu partesiniu giedojimu (ten pat: 255). Vienoje giesmėje alteracijos ženklai pateikiami ne tik prie rakto, bet ir melodijoje, jie žymi ir derminę moduliaciją. Iš dorinės dermės moduliuojant pereinama į eolinę. Ten pat matome užrašytas smulkesnės vertės natas, būdingas naujiems baroko stiliaus kūriniais.

И - же Хе - ру - ви - ми.
И - же Хе - ру - вим,
И - же Хе - ру - вим.
Тай - но о - бра - зу - ем,
о - бра - зу - ем, и - же Хе - ру - ви - ми тай - но о - бра - зу - ем.

1 pav. Straipsnio autorės atlikta „Vilniaus“ giesmės (*Виленское*) transkripcija. Pirminis giesmės šaltinis – Žyrovičų vienuolyno giesmynas, 1649 (UNB 1). Skaitmenintą giesmės originalo kopiją žr. Moisejeva 2020: 140.

И - же Хе - ру - ви
И - же Хе - ру - ви - ми И - же
Хе - ру
Хе - ро - ви - ми.

2 pav. Straipsnio autorės atlikta giesmės „Lietuviškas cherubinas I“ (*Херовик Литевский I*) transkripcija. Pirminis giesmės šaltinis – Kyjivo-Mežygirjos vienuolyno giesmynas, XVII a. vid. (UNB 2). Skaitmenintą giesmės originalo kopiją žr. Moisejeva 2020: 141.

И - же Хе - ро
 Хе - ро - ви - ми Хе - ро - ви - ми
 И - - - же
 Хе - ро - - -
 - - - ви - ми.

3 pav. Straipsnio autorės atlikta giesmės „Lietuviškas cherubinas II“ (*Херовик Литевский II*) transkripcija. Pirminis giesmės šaltinis – Kyjivo-Mežygirjos vienuolyno giesmynas, XVII a. vid. (UNB 3). Skaitmenintą giesmės originalo kopiją žr. Moisejeva 2020: 142.

И - же Хе - ру - ви - мы Хе - ру - ви - мы
 и - - же Хе - ру - ви - мы
 и - же Хе - ру - ви - мы.

4 pav. Straipsnio autorės atlikta giesmės „Cherubinų lietuviškoji“ (*Херувимская Литевская*) transkripcija. Pirminis giesmės šaltinis – Naujojo Valaamo vienuolyno giesmynas, XVII a. (NVA). Skaitmenintą giesmės originalo kopiją žr. Moisejeva 2020: 144.

Kita straipsnyje analizuojama giesmė „Polielėjus“⁷ (Полиелей) – senuose giesmynuose dar žinoma kaip „Didžiai gailestingas“ (Многомилостивое) iš 1748 m. Senojo Sambiro vienuolyno giesmyno (VNB; suskaitmenintą giesmės originalo kopiją žr. Moisejeva 2020: 143). Jos melodinė linija skiriasi nuo kitų aptartųjų giesmių, skiriasi ir giesmės garsaeilis; čia naudojama joninė dermė, nematyti jokių alteracijos ženklų, bet yra daug smulkesnių natų – aštuntinių. Vienintelė ryški detalė, siejanti šią melodiją su aptartosiomis, – panaši sinkopė melodijos pradžioje.

J. Jasinovskis irmologijonų kataloge nurodo, kad prie giesmės dar pateikiama prierašas *Многомилостивое напелу мохнатиского алтас литевско* (Ясіновський 1996: 400). Jį vertėtų aptarti išsamiau. Jeigu tai reiškia, kad pateikiama tik alto partija, gali būti, kad giesmės melodija yra daugiabalsio kūrinio variantas. Kita vertus, plati oktavos apimties amplitudė, išplėtota, dinamiška, labai daininga melodinė linija, išraiškinga pasikartojančiais nusileidimais ar pakilimais, labiau sieja ją su monodinio giedojimo tipu. Keblu interpretuoti ir žodį „altas“. Nuodugniai įsigilinus matyti, kad rankraštyje tarp *мохнатиского* ir *литевско* užrašytas žodis *альась*, kurį galima tarti kaip *алеась*, ir tai gali būti baltarusių, ukrainiečių kalbose vartojamo žodžio *але* atitikmuo (lenk. *ale*). Šiame sakinyje tai reikštų, kad jis yra jungiamasis žodis „arba“, o visą frazę galima versti kaip „mochnackio, arba lietuviška, melodija“.

Įdomu, kad žinoma ir kitokia vadinamosios Vilniaus ektenijos⁸ melodija (GDL 1). Ji nepanaši į jokią ortodoksų melodiją, tad galima spėti, kad buvo sukurta ir giedama tik Vilniuje, priklausė savitai vietinei tradicijai. Skelbiama įvairiuose Rusų ortodoksų bažnyčios giesmynuose (BL, OB), ji tapo liturginių ortodoksų giesmių etalonu ir paplito po rusų ortodoksų bažnyčias visame pasaulyje. Ukrainiečių ortodoksų giesmynuose skelbiama harmonizuota vadinamoji Vilniaus ektenija (RT), jos autoriumi laikomas ukrainiečių kompozitorius Oleksandras Košicas (Олександр Кошиць, 1875–1944). Ji ypač mėgstama Ukrainos ir Šiaurės Amerikos ortodoksų ir graikų apeigų katalikų parapijose, tačiau tuose kraštuose su Vilniumi nebesiejama. Vilniaus ektenijos melodija, susiklosčius palankioms aplinkybėms paplitusi po visą pasaulį, liudija ortodoksų ir graikų apeigų katalikų bažnytinės muzikos sąsajas. O. Košicas, savitai harmonizuodamas Vilniaus ekteniją, melodiją šiek tiek pakeitė.

Vilniaus ektenija buvo būtina Šv. Paraskevės parapijos choro repertuaro dalis, ją ir toliau atlieka Konstantinopolio Patriarchatui⁹ priklausančios parapijos Vilniuje

7 Iškilminga rytinių ortodoksų ir unitų pamaldų giesmė; giedamas 134 ir 135 psalmių tekstas.

8 Ektenija – viena iš dažniausiai atliekamų giesmių ortodoksų pamaldose. Kunigo ar diakono maldoms choras atitaria atitinkamu priegiesmiu (pavyzdžiui, „Viešpatie, pasigailėk“; „Suteik, Viešpatie“ ir kt.), o jo tekstas priklauso nuo ektenijos tipo – esama didžiosios, mažosios ektenijos, prašymų ektenijos, ektenijos už mirusiuosius ir kitų.

9 2022 m. balandį Lietuvos ortodoksų vyskupijoje nuo pareigų buvo nušalinti penki ortodoksų kunigai (savo valia išėjo ir kompozitorius diakonas Viktoras Miniotas), nepalaukę Maskvos patriarchato

choras, vadovaujamas Justinos Trinkūnaitės-Sungailienės. Lietuviškoje Šv. Paraskevės parapijoje (dab. lietuviškoje Konstantinopolio patriarchato Vilniaus parapijoje) per pamaldas atliekant šią giesmę improvizuojama. Choro vadovė tam tikrose vietose pritaiko papildomą partiją, taip pasigirsta naujas balsas, o melodija suskamba tarsi naujai harmonizuota. Toks principas leidžia dėmesingiau sekti, kas vyksta pamaldose, pajavirinant daugelį kartų choro kartojamą priegiesmį, kuriuo atitariama kunigo maldoms. Tai rodo, kad giesmė gyvuoja ir šiandien, prisitaiko prie kintančios ortodoksų ir graikų apeigų katalikų bažnytinės tradicijos.

Įsimenanti ir gana paprasta Vilniaus ektenijos melodija tapo patrauklia medžiaga naujiems bažnytinio giedojimo variantams – muzikinis tekstas plėtojamas, bet nuo vietinės tradicijos nenutolstama. Deja, kitos autentiškos XVII–XVIII a. unitų ir ortodoksų Vilniaus melodijos ir su jomis susijęs istorinis partesinis daugiabalsio atlikimo stilius šiandien liturgijoje nebegyvuoja. Tačiau jų melodijų versijos, pasikeitusios ir transformuotos, dažniausiai vadinamos senosiomis graikų arba bulgarų melodijomis, išliko pasaulio ortodoksų giesmynuose ir yra tebegiedamos, o jų muzikiniame tekste dar rastume panašumų į XVII–XVIII a. Vilniaus stiliaus giesmes.

GIMININGOS VILNIAUS ORTODOKSŲ IR KATALIKŲ BAŽNYTINIŲ GIESMIŲ MELODIJOS BEI JŲ APRAIŠKOS UNITŲ BAŽNYTINIO GIEDOJIMO TRADICIJOJE

Ortodoksų ir katalikų bažnytinio giedojimo tradicijos galėjo sąveikauti įvairiais laikotarpiais, ypač turint omenyje, kad šios religinės bendruomenės Vilniuje atsirado dar XIII amžiuje. Būtent unitų giedojimas po Bresto bažnytinės unijos išryškino ortodoksų ir katalikų bažnytinio giedojimo tradicijų sąveiką. Unitai įtraukė katalikiškas Devintinių (Švč. Kristaus Kūno ir Kraujo šventės) giesmes, pamažu pritaikė lotyniškus bažnytinius himnus „O Salutaris Hostia“, „Dies irae“ ir kitus (Такала-Рощенко 2016: 40–42). Nuo XVII a. Švenčiausiosios Trejybės šventovėje ir bazilijonų vienuolyne skambėjo ir instrumentinė muzika (Кузьмінський 2020: 28–29), buvo diegiamos kitos tuometinei senajai ortodoksų muzikinei tradicijai nebūdingos naujovės. Profesionalių kompozitorių kūryba, partesinis daugiabalsis giedojimas, linijinė notacija taip pat atsirado dėl spartėjančių unijos procesų. Profesionalių kompozitorių, chorų bei giedotojų veikla buvo palanki terpė plisti unitų bažnytinių giesmių variantams, itin ryškiems XVII amžiuje. Be Kyjivo, bulgarų

.....
 nuostatų karo Ukrainoje atžvilgiu. Pirmosios lietuviškos Šv. Paraskevės ortodoksų parapijos bendruomenė ir choras taip pat baigė veiklą šioje parapijoje. Šventojo Sinodo sprendimu 2023 m. vasario 17 d. visiems nušalintiems kunigams buvo grąžintas bažnytinis kunigo statusas ir jie tapo Visuotinio (Konstantinopolio) patriarchato kunigais. Taip Lietuvoje vėl susikūrė Visuotinio Konstantinopolio patriarchato ortodoksų bendruomenė.

ir kitų stilių giesmių, vietiniuose vienuolynuose buvo kuriamos įvairių melodijų versijos. Kaip XVII–XVIII a. unitų ir ortodoksų Vilniaus giesmių atvejais, katalikų giedojimo tradicijoje taip pat atsiranda su Vilniumi susijusių giesmių ciklą, pavyzdžiui, „Missa Vilnensis“, žinomas iš 1760 m. Gardino Šventojo Petro bazilikoje sudaryto giesmyno *Clavis Coeli*¹⁰ (Trilupaitienė 2009: 44).

Kitą su Vilniumi susijusį ortodoksų melodinį tipą sudaro troparionai¹¹ šv. Vilniaus kankiniams ir šv. Paraskevei (GDL 2), vietomis primenantys katalikų giesmės „Viešpaties angelas“ melodiją. Kad būtų paprasčiau palyginti aptariamų giesmių melodijas, čia pateikiami natografuotų tropariono šv. Paraskevei ir giesmės „Viešpaties angelas“ melodijų vienbalsiai variantai (žr. 5, 6 pav.).

Iš - min - tingoji ir šlovingoji Kristaus kankinė Pa - ras - ke - ve,
 vy - riš - ką stiprybę priėmusi, moterišką silpnu - mą at - me - tu - si,
 nu - ga - lėjai piktąjį ir savo kankintoją sugėdinai, šauk - te šauk - da - ma:
 "A - tei - kite mano kūną kalavijais rautykite ir ug - ni - mi de - gin - ki - te."

5 pav. Straipsnio autorės natografuotas tropariono šv. Paraskevei melodijos vienbalsis variantas. Pirminis šaltinis – giesmynas *Dieviškoji Liturgija*, 2017 (GDL 2).

Kad troparionų šv. Vilniaus kankiniams ir šv. Paraskevei melodijos išskirtinės, pastebėta dar straipsnio autorei atliekant disertacijos tyrimą, – jų aptikta tik Lietuvoje. Išskirtinumą mini ir Lietuvos ortodoksų chorų vadovai, pritariantys minčiai, kad giesmės vietinės. Autorės atlikta analizė parodė, kad troparionas, kaip ir kai kurios kitos ortodoksų giesmės (pavyzdžiui „Sveika, Marija“; KE), grindžiamas vadinamojo graikų giedojimo stiliaus ketvirtojo tono melodija. Sutampa melodijų įžangos ir kadencijos, skiriasi vidurinės dalies eilučių intonacijos ir ritmas.

¹⁰ Vienintelis išlikęs giesmyno egzempliorius dabar saugomas Lietuvoje, Nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje.

¹¹ Trumpa liturginė giesmė, skirta Bažnyčios šventajam arba šventei.

Ortodoksų liturginės giesmės melodijos atitikmeniu gali būti laikoma ir viena iš lietuviškos katalikų giesmės „Viešpaties angelas“ liturginių melodijų. Straipsnio autorės atliktą katalikų melodijos transkripciją žr. žemiau (6 pav.).

Vieš - pa - ties angelas ap - reiš - kė Ma - ri - jai:
 „Tu pra - dė - si iš Šven - to - sios Dva - sios“.
 Svei - ka Marija, malonės pilnoji, Viešpats su ta - vi - mi!
 Tu pagirta tarp mo - te - rū, ir pa - gir - tas ta - vo Sū - nus Jė - zus.

6 pav. Straipsnio autorės natografuotas giesmės „Viešpaties angelas“ melodijos vienbalsis variantas. Pirminis šaltinis – *Liturginis giesmynas*, 1993 (LG).

Liturginiame giesmyne „Viešpaties angelo“ melodija priskirta Velykų meto giesmėms. Ji panaši į pirmąjį grigališkąjį psalmių toną (EGPT). Identiška abiejų melodijų įžanga, vidurinė rečitatyvinė dalis ir vidurinės dalies pabaiga. Su „Viešpaties angelo“ giesmės kadencija taip pat sutampa viena iš grigališkojo choralo kadencijų, baigiama pirmuoju tonu. Melodijų ritmas skirtingas, bet abi priklauso tam pačiam melodiniam tipui.

Giesmė „Viešpaties angelas“ pirmą kartą paskelbta 1595 m. Mikalojaus Daukšos *Katekizme* (Motuzas 2011: 272–273). Šiandien ji giedama visoje Lietuvoje per laidotuves ar šermenis ir labiau siejama su liaudiškąja religinio giedojimo tradicija (Motuzas 2012: 1163–1179). Apie melodijos panašumą į grigališkąjį chorala kalba ir Alfonsas Motuzas, ir kiti mokslininkai (Motuzas 2017: 69; Žičkienė, Syrnicka 2020: 168). Įdomu, kad lenkiška „Viešpaties angelo“ (lenk. *Anioł Pański*) melodija (AP) kadencija ir melodine slinktimi skiriasi nuo analizuojamos lietuviškosios. Lenkų giesmės melodijos vidurinė rečitatyvinė dalis ir kadencija visuomet baigiasi antruoju laipsniu ir atitinka kitą pirmojo grigališkojo psalmių tono kadenciją.

Skiriasi lietuviškosios ir lenkiškosios giesmių melodinės frazės ir ritmika, o šiuos skirtumus daugiausia lemia tekstas. Lietuviškajai giesmei būdingos trumpos pasikartojančios ritminės formulės, dainingos melodinės frazės. Lenkų giesmės rečityvo atkarpos daug ilgesnės nei lietuvių.

Lygindami ortodoksų ir katalikų melodijas, daugiausia panašumų aptiksime tarp Lietuvoje giedoto ortodoksų tropariono šv. Paraskevei ir „Viešpaties angelo“: abiem melodijoms būdinga ta pati įžanga, vidurinė rečityvinė dalis ir pirmoji kadencija. Ortodoksų giesmėje antros eilutės kadencijos tonai pakyla laipsniu aukščiau, katalikų giesmėje „Viešpaties angelas“ pasilieka ten pat, nepakyla aukščiau ketvirtojo laipsnio. Abiejų giesmių melodinis karkasas išlieka tas pats, jį galima pavaizduoti taip (žr. 7 pav.).

7 pav. Straipsnio autorės sudarytas analizuojamų ortodoksų tropariono šv. Paraskevei ir katalikų giesmės „Viešpaties angelas“ vienbalsis muzikinis karkasas.

Vilniaus ortodoksų tropariono šv. Paraskevei melodija (ta pačia gaida Lietuvoje giedamas ir troparionas šv. Vilniaus kankiniams) atitinka postbizantinį bažnytinį giedojimą, kaip ir aptariamąs trys XVII–XVIII a. unitų ir ortodoksų giesmės iš Žyrovičių ir Kyjivo–Mežgygirjos giesmynų. Vilniaus troparionas šv. Paraskevei yra graikų giedojimo stiliaus melodijos versija, o straipsnyje analizuojamos giesmės – bulgarų giedojimo stiliaus melodijos versijos. Kaip minėta, jų pagrindu tapo postbizantinės melodijos. Tačiau gali būti ir taip, kad skirtingu metu iš naujo aktualizuojamos postbizantinės krypties melodijos versijos, pavadintos Vilniaus vardu ar

skirtos Vilniaus kankiniams¹², žymėjo ypatingą Vilniuje atsiradusio ar iš kitur čia atkeliavusio bei prigijusio bažnytinio giedojimo tradiciją.

Lyginant graikų giedojimo stiliaus giesmių ketvirtojo tono ir pirmojo grigališkojo psalmių tono melodijas, tapusias vėlesnių ortodoksų ir katalikų giesmių pagrindu, matyti, kad daugiau skirtumų yra tarp graikiškosios ir grigališkosios melodijų, nei tarp vilnietiško ortodoksų tropariono ir lietuviškojo „Viešpaties angelo“. Todėl keltume prielaidą, kad religinės bendruomenės galėjo viena iš kitos perimti giminingas melodijas tuomet, kai šios melodijos jau buvo ėmusios plisti po Vilnių. „Viešpaties angelo“ melodija iš liturginio giedojimo perėjo į laidotuvių bei liaudiškojo pamaldumo tradiciją ir pasklido daug plačiau nei ortodoksų melodija, skambėdavusi tik Vilniaus Šventosios Dvasios ir Šv. Paraskevės bažnyčiose per šv. Vilniaus kankinių ir šv. Paraskevės minėjimo pamaldas. Giminingos ortodoksų ir katalikų bažnytinės melodijos, paplitusios Lietuvoje, dar labiau patvirtina vietinės šių melodijų kilmės hipotezę. Juolab kad ortodoksų ir katalikų bažnyčiose jos giedamos ir šiandien. Platesnio masto tyrimas, apimantis daugiau kaimyninių šalių muzikinės medžiagos, galėtų padėti tiksliau atskleisti giminingų melodijų paplitimą ir atsakyti į klausimą, ar troparionų šv. Vilniaus kankiniams ir šv. Paraskevei ir giesmės „Viešpaties angelas“ melodijos – tikrai tik Lietuvoje paplitęs tarpkonfesinis melodinis tipas.

ORTODOKSŲ IR PROTESTANTŲ BAŽNYTINIŲ GIESMIŲ SĄSAJOS

Istoriškai ortodoksų ir protestantų bažnytinio giedojimo paralelės pirmiausia ryškėja protestantų religinių giesmių žanro kūriniuose¹³. Iš pradžių trumpos, įsimintinos religinės giesmės nebuvo būdingos ortodoksų bažnytinio giedojimo tradicijai, bet unitų, katekizacijos tikslais ėmusių kurtis tokio pobūdžio giesmes, pastangomis jos galiausiai tapo ir ortodoksų bažnytinio giedojimo dalimi (Густова-Рунцо 2018: 125). Šiandienines Vilniaus ortodoksų ir protestantų bažnytinio giedojimo sąsajas liudija autorinė bažnytinė muzika – joje lengva pastebėti ankstesnių ortodoksų ir protestantų bažnytinės muzikos šaltinių įtakas ir skolinius.

Protestantų giesmynai pasižymi įdomia ir tyrėjams labai parankia ypatybe – nuorodomis į ankstesnius giesmių melodijų šaltinius. Prie giesmių pažymėta ne tik gaida, kuria reikia giedoti, bet ir iš kur kilo melodija. Bendrame evangelikų

12 Vilniaus ortodoksų kankiniai – vėliau šventaisiais paskelbti krikščionys Antanas, Jonas ir Eustachijus, 1347 m. nužudyti LDK sostinėje Vilniuje. Dabar jų palaikai saugomi Vilniaus Šventosios Dvasios vienuolyne.

13 Šios giesmės – tai protestantiškojo choralo ištakos, trumpos giesmės tautinėmis kalbomis su įsimintinomis muzikinėmis ir teksto frazėmis. Lietuvoje protestantų choralas vadintas religinėmis, arba bažnytinėmis, giesmėmis.

reformatų ir evangelikų liuteronų giesmyne, išleistame 1942 m. Kaune, taip pat nurodoma melodijų kilmė. Antai prie giesmės „Koks tu, mūs Viešpatie, garsingas“ teksto (EG) parašyta, kad ją reikia giedoti pagal lotyniškomis raidėmis protestantų giesmyne skelbiamo kūrinio „Kol slaven naš Gospod v Sione“ melodiją. Rašytojo Michailo Cheraskovo (1733–1807) tekstui „Koks šlovingas mūsų Viešpats Sione“ (*Коль славен наш Господь в Сионе*) muziką 1794 m. sukūrė ortodoksų bažnytinės ir pasaulietinės muzikos kompozitorius Dmitrijus Bortnianskis¹⁴ (Дмитрий Бортнянский, 1751–1825). Ši melodija vėliau buvo pritaikyta vokiečių kilmės rašytojo, svarbaus reformatų veikėjo, giesmių ir muzikos kūrėjo Gerhardo Tersteegeno (1697–1769; TAP: 101) eilėraščiui „Meldžiu meilės galios“ (vok. *Ich bete an die Macht der Liebe*, GB).

Daugumoje vokiečių giesmyių skelbiama būtent ši, D. Bortnianskio, melodija. Ji taip pat siūloma giesmininkams naujausiame lietuviškame evangelikų liuteronų giesmyne *Krikščioniškos giesmės* (KG). Verta paminėti, kad viename protestantų giesmyne vokiečių kalba giesmei „Meldžiu meilės galios“ (vok. *Ich bete an die Macht der Liebe*) priskiriama kita, kaip nurodoma, paties G. Tersteegeno 1779 m. sukurta, melodija (EK). Giesmynas skirtas Reino, Vestfalijos ir Lipės kraštui, tad pagal kitą melodiją giedama giesmė gali būti vietinės muzikinės tradicijos išdava.

Dar vieno D. Bortnianskio kūrinio „Šventas, šventas, šventas“ (*Свят, свят, свят*) melodija buvo pritaikyta kitai vokiečių giesmei – „Šventas, šventas, šventas Viešpats, galybių Dievas“ (vok. *Heilig, heilig, heilig ist Gott der Herr Sabaoth*, LC). Vilniaus evangelikų reformatų parapijoje ji giedama lietuvių kalba. Pirmą kartą vokiškas kūrinys publikuotas 1863 m. Ignazo Heimo liaudies dainų rinkinyje vyrų chorui (CE). Palyginti su autoriniais D. Bortnianskio kūriniais, aptartų protestantų giesmių melodijos skiriasi detalėmis, susijusiomis su teksto vertimo specifika. Antai verčiant tekstus į vokiečių ir lietuvių kalbas daugėja skiemenų, todėl tarsi rečitatyvas pakartojamas ankstesnis akordas – atsiranda papildoma ritminė vertė, bet melodinės linijos slinktis nesikeičia.

Galima paminėti kelias protestantų giesmes, kurių muzikinė medžiaga siejama su D. Bortnianskio kūryba, nors ši sąsaja ir kelia klausimų. Tarp tokių giesmių – „Šventas, šventas mūsų Dievas“ (vok. *Heilig, heilig ist unser Gott*, SKL) ir Thomaso Moore'o (1779–1852) eilėraščio „Klausyk! Vakarinė giesmė skamba“ (angl. *Hark! The Vesper Hymn is Stealing*, MZ) pagrindu sukurta įvairiose protestantų bendruomenėse labai populiari „Vakaro giesmė“ (*Vesper Hymn*, HA). Lietuviškai „Vakaro giesmė“ vadinasi „Skelbkit Viešpaties didybę“, ji ir šiandien giedama Vilniaus evangelikų reformatų parapijos choro. Vis dėlto kai kurie tyrinėtojai mano,

14 Šis Ukrainoje gimęs kompozitorius daugiau nei dešimt metų gyveno Italijoje, kur mokėsi kompozicijos, kūrė daug pasaulietinės ir religinės muzikos. Vėliau buvo paskirtas Sankt Peterburgo imperatoriškojo dvaro kapelos vadovu ir likusį gyvenimą praleido šiame mieste (Гарднер 2004: 223).

jog „Vakaro giesmė“ nėra D. Bortnianskio kūrinys, nes nėra išlikę aiškių jos autorystės įrodymų (Kazantseva, Volkova 2020: 490). Pasitaiko ir kitokių autorystės prieskyrų – antai kartais giesmynuose nurodoma, jog tai Ludwigo van Beethoveno (1770–1827) melodija (BV), o kartais ji tiesiog vadinama rusų daina arba rusų arija (SH). Ta pati „Vakaro giesmės“ melodija skelbiama ir katalikų giesmynuose, pavyzdžiui, giesmyne, 1830 m. išleistame Niujorke (CH).

Reformacijos judėjimas nuo pat pradžių, jau XVI a., daug dėmesio skyrė giesmėms. Pamaldose pradėjo giedoti visa bendruomenė, pasikeitė liturgijos struktūra. Per reformaciją išpopuliarėję psalmių tekstai tapo poetine medžiaga naujoms eiliuotoms psalmėms, kuriamoms pagal Vakarų poetikos taisykles (Pociūtė 2005: 30). Vėliau eiliuotoms psalmėms, kaip ir kitoms giesmėms, buvo pritaikomos įvairios kompozitorių anksčiau sukurtos melodijos arba kuriamos naujos. Todėl D. Bortnianskio melodijų atsiradimas užsienio ir Lietuvos protestantų giesmynuose nežymi jokios naujovės protestantų giesmių muzikos komponavimo istorijoje. Bet čia turbūt galima kalbėti apie protestantų giedojimo įtaką ortodoksiškai tradicijai. Gyvendamas Italijoje ir studijuodamas kompoziciją (1769–1779), D. Bortnianskis galėjo lankytis ir Vokietijoje. Tarp užsienyje jo sukurtų kūrinių vyrauja italų polifoninės muzikos (daugiausia Venecijos mokyklos) įkvėptos kompozicijos, bet esama išskirtinio kūrinio, parašyto sekant vokiškojo choralo tradicija, – tai „Cherubinų giesmė Nr. 5“ (Гарднер 2004: 223). Šio kompozitoriaus sukurti religiniai kūriniai ir protestantiškų religinių giesmių žanro paplitimas ortodoksų bažnytiniame giedojime gali liudyti, jog protestantų ir ortodoksų bažnytinio giedojimo tradicijos įvairiais laikotarpiais veikė viena kitą.

IŠVADOS

Daugiatautė ir multikonfesinė Vilniaus aplinka, klostantis įvairioms istorinėms aplinkybėms, skatino sąveikauti skirtingų religinių bendruomenių muzikines tradicijas. Vienas iš išlikusių tokios sąveikos įrodymų – giminingos bažnytinių giesmių melodijos, menančios istorinius ir liudijančios šiandienos ryšius tarp ortodoksų ir graikų apeigų katalikų, katalikų ir protestantų. Giesmių melodijų tyrimas leido atkreipti dėmesį į bendrą bažnytinę muzikinę Vilniaus paveldą, kurtą ir gausintą Vilniaus krikščionių bendruomenių.

Vilniaus XVII–XVIII a. unitų ir ortodoksų giesmių melodijų ir muzikinės paleografijos analizė parodė, kad joms būdingas postbizantinis giedojimo būdas, susiformavęs XVI a. pab. – XVII a. dabartinėse Ukrainos, Baltarusijos, Lenkijos ir Lietuvos žemėse unitų ir ortodoksų bendruomenėse. Iš viso analizuotos penkios Vilniaus unitų ir ortodoksų giesmių melodijos. Trys analizei pasirinktos melodijos, paimtos iš Kyjivo-Mežygirjos ir Žyrovicų giesmynų, priskirtinos vienam melodi-

niam tipui; o Naujojo Valaamo vienuolyne saugomo giesmyno giesmės „Cherubinių lietuviškoji“ melodija ir Senojo Sambiro vienuolyno giesmyne esanti giesmės „Polielėjus“ melodija priklauso skirtingiems melodiniams tipams. Nustatyta, jog trys to paties tipo melodijos (iš Kyjivo–Mežgygirjos ir Žyrovicų giesmyių) panašios į LDK paplitusias bulgarų giedojimo stiliaus giesmių melodijas. Išanalizavus ketvirtąją vietinę ortodoksų giesmę, vadinamąją Vilniaus ekteniją, ortodoksų ir graikų apeigų katalikų bažnyčiose giedamą dar ir šiandien, nustatyta, jog ji buvo panaudota (harmonizuota) ukrainiečių kompozitoriaus O. Košico sukurtoje ektenijoje (litanijoje).

Ortodoksų ir katalikų giesmių melodijos turi sąsają su LDK žemėse susiformavusia postbizantine giedojimo kryptimi – tiksliau, vadinamojo graikų stiliaus melodijomis. Atskirą tipą sudaro katalikų giesmių „Viešpaties angelas“ ir „Sveika, Marija“ melodijos, gana panašios į ortodoksų tropariono šv. Paraskevei ir ta pačia gaida giedamo tropariono šv. Vilniaus kankiniams melodijas. Šios giesmės iki šiol giedamos kiekvienos minėtos religinės bendruomenės bažnyčiose. Bendrų melodinių struktūrų gausa tarp analizuojamų lietuviškų ortodoksų ir katalikų giesmių ir jų šaltinių (graikų stiliaus giesmių ketvirtojo tono melodijos ir pirmojo grigališkojo psalmių tono melodijos) įvairovė leidžia spėti, kad tai galėtų būti vėlesnio laiko (pradedant XIX a.) vietinėje tradicijoje prigijęs ir paplitęs melodinis tipas. Šio ortodoksų ir katalikų giesmių melodinio tipo lokalumą patvirtina skirtumai tarp lenkų ir lietuvių giesmės „Viešpaties angelas“ melodijų. Tačiau tokiai hipotezei pagrįsti reikėtų papildomo išsamesnio kaimyninių ir kitų Europos šalių bažnytinės muzikos tyrimo – tik tuomet galima būtų pasakyti, kada ir kur atsirado šis melodinis tipas.

Bendri ortodoksų ir protestantų (evangelikų reformatų ir evangelikų liuteronų) bažnytinės muzikos bruožai atsiskleidžia per ukrainiečių kompozitoriaus D. Bortnianskio kūrybą. Kelios populiarios jo sukurtos ortodoksų giesmių melodijos buvo pritaikytos vokiečių protestantų ir airių katalikų poetų eilėraščių, vėliau paplito ir imtos skelbti protestantų giesmynuose. Iš aptartų melodijų D. Bortnianskio buvo sukurtos dvi – tai lietuviškos giesmės „Koks tu, mūs Viešpatie, garsingas“ ir „Šventas, šventas, šventas Viešpats, galybių Dievas“. Šių giesmių melodijos ir padėjo atpažinti ortodoksų ir protestantų bažnytinio giedojimo sąsajas, apčiuopiamas dar ir šiandien.

ŠALTINIAI

AP – „Aniol Pański“, *Liturgia.wiara.pl* (https://liturgia.wiara.pl/files_upload/old/liturgia.wiara.pl/elementy/spiewnik_maryjne/aniol_panski.pdf).

BL – «Просительная ектения», in: *Божественная Литургия. В певческих традициях Московской Духовной Академии и Семинарии*, собрано преподавателем МДС игуменом Никифором, Сергиев Посад: Московская духовная академия и семинария, 1992, p. 54.

- BV – “Vesper Hymn”, in: *The Banner of Victory: a choice selection of songs, duets, quartets, and choruses, for Sunday schools, prayer and praise meeting, and the fireside*, Boston: Oliver Ditson & Co, 1881, p. 59 (<https://hymnary.org/hymn/BoV1881/page/59>).
- CE – “Heilig ist der Herr Zebaoth (Dmitri Bortniansky)”, ChoralWiki, 2021 ([https://www.cpd1.org/wiki/index.php/Heilig_ist_der_Herr_Zebaoth_\(Dmitri_Bortniansky\)](https://www.cpd1.org/wiki/index.php/Heilig_ist_der_Herr_Zebaoth_(Dmitri_Bortniansky))).
- CH – “Vesper Hymn”, in: *The Catholic Harp: containing the morning and evening service of the Catholic Church, embracing a choice collection of masses, litanies, psalms, sacred hymns, anthems, versicles, and motifs*, New York: D. & J. Sadlier, 1830, p. 77 (<https://hymnary.org/hymn/CH1830/page/77>).
- EG – „Koks tu, mūs Viešpatie, garsingas“, in: *Evangelikų giesmynas*, Kaunas: Lietuvos ev. reformatų ir ev. liuteronų konsistorija, 1942.
- EGPT – “Tone I”, in: *The Eight Gregorian Psalm Tones, Corpus Christi Watershed*, 2016, p. 178 (<https://www.ccwatershed.org/pdfs/7288-eight-gregorian-psalm-tones-plainsong-charts-psalmtones-solesmes/download/>).
- EK – „Für dich sei ganz mein Herz und Leben“, in: *Evangelisches Kirchengesangbuch für die Landeskirchen Rheinland, Westfalen und Lippe*, Gütersloh: Gerd Mohn, 1980?, nr. 508.
- GB – „Ich bete an die Macht der Liebe“, in: *Gute Botshaft*, Iowa: Western PublishingCo., 1911, p. 14 (<https://hymnary.org/hymn/GB1911/15>).
- GDL 1 – „Prašymų ektėnija (Vilniaus)“, in: *Giesmynas. Dieviškoji Liturgija*, sudarė kun. G. Sungaila, J. Trinkūnaitė-Sungailienė, Vilnius: Šv. Paraskevės parapija, 2017, p. 294 (<https://drive.google.com/file/d/10Fdc-MmcbMvYrrC6TrwqyiCb4lqBCmj0/view>).
- GDL 2 – „Troparionas Šv. Paraskevei Ikonietei“, in: *Giesmynas. Dieviškoji Liturgija*, sudarė kun. G. Sungaila, J. Trinkūnaitė-Sungailienė, Vilnius: Šv. Paraskevės parapija, 2017, p. 147 (<https://drive.google.com/file/d/10Fdc-MmcbMvYrrC6TrwqyiCb4lqBCmj0/view>).
- HA – “Vesper Hymn”, in: *Hymns of the Ages: for Public and Social Worship*, New York: Anson D. F. Randolph & Company, 1891, p. 125 (<https://hymnary.org/hymn/HAPS1891/page/125>).
- KE – «Богородице Дево, радуйся», Виртуальная библиотека Евгения Кустовского (<http://kliros.ru/kust.html>).
- KG – „Koks tu, mūs Viešpatie, garsingas“, *Krikščioniškos giesmės*, Vilnius: Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčios konsistorija, 2007, p. 365–366.
- LC – „Heilig, heilig ist Gott der Herr Sabaoth“, in: *Zwei- und dreistimmige geistliche Lieder und Choräle: zum Gebrauch der Schwestern des Stuttgarter Diakonissenhauses, der Jungfrauen- und ähnlicher Vereine* (2. Auflage), Stuttgart: Stuttgarter Diakonissenhaus, 1898, p. 71 (https://hymnary.org/tune/heilig_heilig_heilig_ist_der_bortniansky).
- LG – „Viešpaties angelas“, in: *Liturginis giesmynas*, paruošė kun. Kazimieras Senkus, Kaunas: Šviesa, 1993, p. 198–199.
- MZ – “Hark! The Vesper Hymn is Stealing”, in: *Melodies of Zion*, 1926, p. 52 (https://hymnary.org/text/hark_the_vesper_hymn_is_stealing).
- NVA – «Херувимская Виленская», XVII а., Naujojo Valaamo vienuolyno archyvas Suomijoje, Heinävesi, f. VAL – 103, l. 45–47.
- OB – «Просительная ектения», in: *Обиход церковного пения*, Москва: издательство «Правило веры», 1997, p. 226.
- RT – «Ектенія сугуба», in: *Релігійні твори*, Нью Йорк: Видавництво ім. Зіновія Лиська, 1970, p. 27 (<https://parafia.org.ua/plain/Олександр%20Кошиць.%20Релігійні%20твори/>).
- SH – “Vesper Hymn”, in: *The School Hymnary: a Collection of hymns and tunes and patriotic songs for use in public and private schools*, 1889, p. 118 (<https://hymnary.org/hymn/SH1889/page/118>).
- SKL – „Heilig, heilig ist unser Gott“, in: *Sammlung Kirchlicher Lieder: für den Gemischten Chor. Liederbuch für Kirche, Schule und Haus*, 1912, p. 189 (https://hymnary.org/text/heilig_heilig_ist_unser_gott_herr_z#pagescans).

- TAP – *Tvirčiausia apsaugos pilis. Gražiausios evangelikų liuteronų ir evangelikų reformatų giesmės mišriam chorui: 2 kompaktiniai diskai (CD)*, sud. Laura Matuzaitė-Kairienė, Klaipėda: Lietuvos evangeliškos bažnytinės muzikos sandrauga, 2017.
- UM – *Uolų medus: sakralinės muzikos takais*: filmas (1 vaizdo diskas (DVD) + broš.), Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2012, Ps. 80, 17.
- UNB 1 – «Виленское», 1649, Ukrainos nacionalinė biblioteka, f. I 3367, l. 22.
- UNB 2 – «Херовик Литевский I», XVII a. vid., Ukrainos nacionalinė biblioteka, f. Соф. 112/645, l. 205.
- UNB 3 – «Херовик Литевский II», XVII a. vid., Ukrainos nacionalinė biblioteka, f. Соф. 112/645, l. 206–207.
- VNB – «Многомилостивое», 1748, Varšuvos nacionalinė biblioteka, f. Акс. 2662, l. 20.

LITERATŪRA

- Bažnytinė muzika...* 2011 – *Bažnytinė muzika*: enciklopedinis žinynas, sud. Jonas Vilimas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
- Baronas Darius 2012. „Stačiatikių Šventosios Dvasios brolijos įsisteigimas Vilniuje 1584–1633 m.“, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis 36*, serija B: *Bažnyčios istorijos studijos 5: Religinės bendrijos Lietuvos istorijoje: gyvenimas ir tapatybė*, p. 47–97.
- Jučas Mečišlovas 2000. *Krikščionybės kelias į Lietuvą: etapai ir problemos*, Vilnius: Baltos lankos.
- Kazantseva Liudmila, Volkova Polina 2020. “The Connotations of ‘Russian’ in Music of Foreign Composers on ‘a Russian Theme’”, *Advances in Social Science, Education and Humanities Research* 416, p. 488–492.
- Moisejeva Margarita 2016. „Krikščionių ortodoksų (stačiatikių) giedojimo ‘lietuviškumo’ apraiškos“, *Lietuvos muzikologija* 17, p. 174–184.
- Moisejeva Margarita 2020. *Krikščionių ortodoksų liturginis giedojimas Lietuvoje: tradicija ir kaita*: daktaro disertacija, Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija (<https://talpykla.elaba.lt/elabafedora/objects/elaba:69761023/datastreams/MAIN/content>).
- Motuzas Alfonsas 2011. „Marija muzikoje“, in: *Bažnytinė muzika*: enciklopedinis žinynas, sud. Jonas Vilimas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, p. 270–274.
- Motuzas Alfonsas 2012. „Žemaičių Kalvarijos Kalnų giesmių melodijos Kartenoje“, in: *Kartena, (Lietuvos valsčiai 25)*, Vilnius: Versmė, p. 1163–1179.
- Motuzas Alfonsas 2017. *Žemaičių Kalvarijos kalnų maldyno istorija, muzika ir apeigos*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Pociūtė Dainora 2005. „Psalmės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės giesmynuose. XVI amžius: nuo Nesvyžiaus Katekizmo iki lietuviškųjų Merkelio Petkevičiaus vertimų“, *Literatūra* 47 (1), p. 29–43.
- Trilupaitytė Jūratė 2009. „Keli XVIII a. LDK bažnytinės muzikos bruožai“, *Menotyra* 16 (1–2), p. 36–49.
- Žičkienė Aušra, Syrnicka Kristina 2020. „Lietuvių ir Vilniaus krašto lenkų laidotuvių giesmės: repertuaro bendrieji bruožai ir raidos tendencijos“, in: *Vertybės lietuvių ir lenkų kalbų pasaulėvaizdyje 1: Teorinės prielaidos ir interpretacijos = Wartości w językowym obrazie świata Litwinów i Polaków 1: Problemy teoretyczne i interpretacje*, sudarė Kristina Rutkowska, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Vilnius, Liublinas: Vilniaus universiteto leidykla, p. 163–188.
- Гарднер Иван 2004. *Богослужбное пение Русской Православной Церкви 2*, Москва: Православный Свято-Тихоновский богословский институт.
- Герасимова Ирина 2013. «‘Виленские напевы’ в рукописях Киевской митрополии и Московского патриархата последней трети XVII – начала XVIII вв: проблемы трансмиссии и адаптации», *Latopisy Akademii Supraskiej* 4, p. 187–204.

- Густова-Рунцо Лариса 2018. *Православная певческая практика Беларуси (типология и исполнительские стили)*, Минск: БГУКИ.
- Кузьмінський Іван 2018. «История церковной музыки через призму деятельности украино-белорусских митрополитов и епископов XVII века», *Journal of the International Society for Orthodox Church Music* 3, p. 22–38.
- Кузьмінський Іван 2020. «Музичні капели – від Вільна до Умані», *Патріярхат* 6 (482), p. 28–32.
- Лозова Ірина, Шевчук Елена 2000. «История русского церковного пения», *Православная Энциклопедия. Русская Православная Церковь*, Москва: Церковно-научный центр Православная Энциклопедия, p. 599–610.
- Такала-Рощенко Марія 2016. «Новая гимнография в контексте конфессионализации униатской Церкви в XVII–XVIII веках», *Каллофонія: Науковий збірник з історії церковної монодії та гимнографії* 8, p. 27–45.
- Шевчук Елена 2006. «Греческий распев», *Православная Энциклопедия* 12, Москва: Церковно-научный центр Православная Энциклопедия, p. 430–436.
- Шевчук Елена 2007. «Протоиерей Иоанн Вознесенский о репертуаре нотоплинейных Ирмологиевых XVII – начала XVIII вв.: современный комментарий», *Вестник ПСТГУ 5: Музыкальное искусство христианского мира* 1 (1), p. 104–119.
- Ясіновський Юрій 1996. *Українські та білоруські нотоплинейні Ирмології 16–18 століть*, Львів: Місіонер.
- Ясіновський Юрій 2009. «Церковное пение и нотоплинейные ирмологические Великого княжества Литовского», in: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kalbos, kultūros ir raštinijos tradicijos*, sud. Sergejus Temčinas et al., Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, p. 391–400.
- Ясіновський Юрій 2011. *Візантійська гимнографія і церковна монодія в українській рецензії ранньомодерного часу*, (*Історія української музики: Дослідження* 18), Львів: Поліграфічний центр Вид-ва Львівської політехніки.
- Straipsnis parašytas įgyvendinant mokslo projektą „Vilniaus bažnytinė muzika: tradicijų sąsajos istorijoje ir šiandien“, kurį Vilniaus miesto istorijos tyrėjų stipendija remia Vilniaus savivaldybė (2023 m., projekto sutarties Nr. 30-780/23).